

Az amerikai polgárháború magyar származású szakértője

Bemutatjuk Gabor S. Boritt történészt,
a gettysburgi Polgárháborús Intézet igazgatóját

Professzor úr! Tudomásom szerint az USA-ban élő magyar származású történészek közül Ön az egyetlen, aki kizárólag amerikai történelemmel foglalkozik, és azt igen eredményesen műveli. Mivel személye és munkássága hazánkban kevésbé ismert, előljáróban szólnék néhány szót önmagáról!

Budapestről származom, 1940-ben születtem. Tizenhat éves koromban kerültem el Magyarországról, az 1956-os forradalom leverése után. A II. világháború végén a város ostromát gyerekfejjel éltem át. Az ötvenhatos forradalom idején, amikor ismét csatatérre vált a főváros, az utcánkban barikádot emeltünk. Az orosz tankok emiatt majdnem teljesen szétlőtték a közeli házat, amelyben laktunk és a szomszédos épületeket. Szörnyű élmény volt, a családom alig menekült meg. Apám, dr. Szappanos Boritt Pál reménytelennek látta a helyzetet, és azt javasolta, menjünk külföldre. Így aztán 1956 decemberében Judit nővéremmel kettesben útra keltünk nyugat felé. Ausztriába igyekeztünk, de mielőtt Sopronba értünk volna, leszállítottak bennünket a vonatról. A nővéremnek sikerült elhítenie a katonákkal, hogy csupán rokonlátogatóba utazunk. Ekkor már nem akartunk visszafordulni, elegendő volt a diktatórikus légkörből és a szegénységből. A célunk az volt, hogy valamelyik angolszász országba jussunk ki. Miután elengedtek bennünket, Sopronban idegenek nagy nehezen befogadtak minket éjszakára. Másnap hajnalban eljutottunk a határsávig, szerencsére volt, aki segítsen. A figyelőtornyok között rohantunk át a senki földjén, amíg el nem értük a már Ausztriához tartozó erdőséget.

Kalandos történet, amelyhez hasonlót sok magyar menekült élt át akkoriban. De hogyan kezdődött amerikai pályafutása?

1957-ben üres zsebbel, angol nyelvtudás nélkül érkeztem ki. Először egy New York-i családnál laktam. Nappal fizikai munkát végeztem, este pedig középiskolába jártam. Munkahelyemtől azonban nemsokára megváltam, mert körülöttem csupa spanyolul beszélő bevándorló dolgozott, én pedig angolul szerettem volna minél előbb megtanulni. Miután azt tanácsolták, próbáljak szerencsét valahol nyugatabbra, a Dél-Dakota állambeli Yankton College-ban kötöttem ki. Ez a főiskola azóta már megszűnt; fegyház lett belőle. A fiaim, amíg kisebbek voltak, előszeretettel mondogatták is nekem, hogy akkor én ugyebár egy „fegyintézetben végeztem...”. Egyetemi tanulmányaimat a Dél-Dakotai Egyetemen fejeztem be 1963-ban; a Ph.D. fokozatot a Bostoni Egyetemen szereztem 1968-ban. Rövidesen családot alapítottam, feleségem amerikai.

Úgy tűnik, Önre is ráillik a „self-made man” elnevezés, mert önerőből sikerült megtalálnia helyét az Újvilágban. Miképpen fordult érdeklődése a történelemtudomány felé?

Lényegében önerőből „küzdöttem fel” magamat, de a bátyám, Ádám, és a szüleim is követtek aztán a tengerentúlra, ami azért nem volt közömbös. A történelem persze már ifjúkoromban is érdekelt, még Magyarországon. Szívesen gondolok vissza egykori történelemtanáromra, Grünvald Fülöpre. Emlékeim szerint az amerikai történelemmel legelőször Jules Verne *Észak Dél ellen* című regényén keresztül találkoztam, amelyre egy antikvárium-ban bukkantam, és amely nagyon megtetszett még budapesti gyermekéveim alatt. A törté-

nelemmel mint tudománnyal komolyabban felsőfokú tanulmányaim során jegyeztem el magamat. Mindjárt *Abraham Lincoln összes műveit* kezdtem el olvasni, ami angol nyelvtudásom gyarapítása szempontjából is hasznosnak bizonyult. Másodéves voltam a főiskolán, amikor Lincoln gazdasági elképzeléseiről évfolyamdolgozatot készítettem. Ez lett azután az a téma, amelyből a szakdolgozatomat, sőt később a doktori disszertációm is írtam. Feltűnt, hogy a Lincolnról szóló sok-sok könyv egyike sem foglalkozott igazából gazdasági nézeteivel. Ezt a hiányosságot igyekeztem tehát pótolni 1978-ban megjelent első munkámmal, amely a *Lincoln and the Economics of the American Dream (Lincoln és az Amerikai Álom gazdaságtana)* címet kapta. Az államférfi gazdaságfilozófiájának fejlődését kísértem benne végig – azt, hogy ez milyen szerepet játszott a rabszolgaságról alkotott nézeteiben, a polgárháború megvívásában és persze mindenekelőtt az Egyesült Államok jövőjét illető elképzeléseiben. Mellesleg 1994-ben ismét kiadták, s ma már fontos alaplűnek számít, több más munkámmal együtt tankönyvként használják, kötelező olvasmány a Harvard és a Yale egyetemeken is. Meg kell vallanom, hogy kezdetben Lincolnra mint az Egyesült Államokat megszemélyesítő szimbólumra tekintettem, így aztán a vele való foglalkozás számomra az országhoz való ragaszkodást is kifejezte.

Későbbi munkái is Lincolnról, illetve a polgárháborúról szólnak, ami nem csoda, hiszen az amerikai történelemnek alighanem ez volt a legmegrázóbb eseménye; kihathat a jelenre, mondhatni, sok szempontból ma is aktuális „beszédtema”. Hogyan alakult szakmai karrierje ezek után a felsőoktatásban?

Oktatói pályafutásom 1967-ben kezdődött a Bostoni Egyetemen. Ekkor javában dúlt a vietnami háború. Úgy hozta a sors, hogy fiatal tanárként magam is odavetődtem. Immár a Marylandi Egyetem alkalmazásában, önként jelentkeztem a tengeren túl szolgáló katonák részére szervezett oktatási programba előadónak. Így kezdtem tanítani a polgárháború történetét Délkelet-Ázsiában, a harctér közelében. Egyébként akkoriban az amerikai hadseregnek köszönhetően előadásokat tartottam még Japánban, Taiwanon és Thaiföldön is. Ezután több amerikai és angol egyetem oktatója voltam hosszabb-rövidebb ideig, de immár húsz éve állandó munkahelyem a Pennsylvániában található Gettysburg College. Itt a *polgárháborús tanulmányok* nevet viselő stúdium professzora, egyben a Polgárháborús Intézet alapító igazgatója vagyok 1983 óta. Meg szeretném jegyezni, hogy az országban először nálunk létesítettek erre a témakörre szakosodott tanszéket.

Mint tudjuk, Gettysburg kisváros, de a történelemben játszott szerepe, az itt lezajlott csata naggyá tette nevét. Régi, patinás főiskolája Amerika-szerte elismert. Különös élmény lehet e történelmi helyen lakni és dolgozni, ott, ahol 1863 nyarán három napon keresztül sorsdöntő ütközet zajlott az északi és a déli seregek között, és e harctér ma az USA legjelentősebb nemzeti hadtörténelmi emlékparkja.

A hely szelleme valóban meghatározó, itt minden a polgárháborúra emlékeztet. A város melletti régi farm is, ahol családommal élek, a déli konföderációs erők táborhelye és kórháza volt annak idején. A lakásban egész kis gyűjteményem van a környéken talált puska-golyókból és szuronyokból. Csupán érdekességként említem meg, hogy a számtalan emlékmű, szobor és a nemzeti temető mellett – ahol Lincoln híres beszédét tartotta – a városnak gazdag múzeuma van, és itt található az ún. Cyclorama Center a hatalmas panorámakörképpel, amelynek festője a csata egyik híres eseményét örökítette meg. Ezenkívül néhány éve itt, az eredeti helyszínen forgatták a *Gettysburg* című, nagyszabású történelmi filmet, amelynél szaktanácsadóként magam is közreműködtem.

Kérem, röviden vázolja a Polgárháborús Intézetben végzett tudományos munkát, illetve a főiskola keretén belül folyó oktatási tevékenységet.

Az intézet (Civil War Institute) a Gettysburg College részét képezi, fő profilja a hadtörténelem kutatása és oktatása, különös tekintettel a gettysburgi csatára. Ezzel összefüggésben ugyanakkor a korszak politikai és társadalmi életének vizsgálatával is foglalkozunk.

A polgárháború kutatása mellett engem persze Lincoln személye továbbra is nagyon érdekel, és a szakma is elsősorban Lincoln-szakértőként tart nyilván Amerikában. Az intézetben, amely létrejötték az első volt, és máig a legnagyobb polgárháborús kutatóközpont, az állandó munkatársakon kívül több ösztöndíjas gyakornok is dolgozik. Összesen mintegy tizenötön vagyunk. Gazdag polgárháborús könyvtár áll a diákok és a kutatók rendelkezésére. A főiskolán tanuló és máshonnan is érkező történelem szakos hallgatók részére különféle kurzusokat kínálunk évről évre. Jómagam például a polgárháború, Lincoln és kora, továbbá a gettysburgi csata témáiról szoktam előadásokat és szemináriumokat hirdetni. 2000 őszén indítottuk először a *Gettysburgi szemeszter* című komplex, intenzív kurzusunkat, melynek során a hallgatók a „törzsanyag” mellett megismerkednek a polgárháborúhoz kapcsolódó irodalommal, filozófiával, filmművészettel stb., és szakszerűen tanulmányozhatják magát a csatateret.

Az intézetben folyó tudományos munkát többek között az általam szerkesztett tanulmánykötetek is fémjelzik. Az 1990-es években jelent meg és a téma neves kutatóinak írásait tartalmazza például a *Why the Civil War Came (Miért tört ki a polgárháború?)* és a *The Gettysburg Nobody Knows (Az ismeretlen Gettysburg)* című könyv. Az utóbbi természetesen az amerikai hadtörténelem legnagyobb útközétét helyezi újabb megvilágításba. Emellett számos szakmai programot, kiállítást, konferenciát, előadást szervezünk rendszeresen a téma iránt érdeklődőknek. Évtizedek óta minden esztendőben Lincoln gettysburgi beszédének évfordulóján, november 19-én rendezzük meg a *Robert Fortenbaugh Emlékkülést*, amelyen az amerikai történetírás egy-egy jeles képviselője tart előadást – mondanom sem kell – a polgárháborúval összefüggésben. A gettysburgi csata évfordulója, július 1-3. előtt immáron sokadszor szervezünk többnapos, országos konferenciát. Minden alkalommal más-más téma szerepel a napirenden, s e konferenciákon nem csupán előadások, viták hangzanak el, hanem a környék csatateréinek, történelmi emlékhelyeinek megtekintése is „kötelező” részét képezi a programnak. 2001. évi rendezvényünk központi alakja egyébként Grant tábornok. A kiránduláson a résztvevők ezúttal többek között John Wilkes Booth, Lincoln merénylőjének menekülési útvonalát járhatják be.

Meg szeretnék még említeni valamit, amely a Gettysburg College-hoz kapcsolódik. Részben alapítója és történetesen elnöke vagyok annak a bizottságnak, amely 1991 óta tekintélyes szakmai elismerést adományoz a polgárháború koráról szóló színvonalas történetírói munkákért. A *Lincoln-díjat* évente adjuk ki az elnököt ábrázoló szoborportré és ötvenezer dollár kíséretében. A tudományos alkotótevékenységet szeretnénk ily módon ösztönözni és honorálni. Érdekes újdonság, hogy 2001-től ugyanolyan összegű „elektronikus Lincoln-díjat” is kiosztunk a polgárháború időszakát bemutató legjobb internetes programért.

Professzor úr, milyen munkája jelent meg legutóbb?

Egygel tovább szaporítottam a Lincolnról szóló művek sorát. Az Oxford University Press kiadásában 2001-ben látott napvilágot az a kötet, amelyet én szerkesztettem és a *The Lincoln Enigma (A Lincoln-rejtély)* címet viseli. Több kiváló Lincoln-kutató bocsátotta rendelkezésre eredeti tanulmányát a könyv céljára. A magam részéről két fejezettel gyarapítottam tartalmát. Ezek egyike a „Nagy Emancipátor” négerkéhez fűződő viszonyát elemzi, a másik az utókor Lincoln-ábrázolásait veszi számba a képzőművészet területéről. Mindenesetre e könyv megjelenése is azt bizonyítja, hogy az amerikai történelem legnépszerűbb alakja máig vitatott személyiség, aki több tekintetben, például a magánéletben, még mindig eléggé ismeretlenek, sőt titokzatosnak tűnik.

A magyar olvasókhöz eddig nem juthatott el egyetlen műve sem...

Örömmel értesültem arról, hogy az AETAS ezen interjúhoz kapcsolódva egyik dolgozatom közlését tervezi magyar fordításban. Munkáim különben az angol mellett eddig arab,

héber, japán, indonéz és lengyel nyelven jelentek meg. A *Lincoln és az egyéni felelősség kérdése* az első tanulmányom, amely szülőhazámban anyanyelvemen is olvasható lesz. Ez büszkeséggel tölt el, annak ellenére, hogy sajnos már nem nagyon beszélek magyarul. Ez az értekezés, amely az amerikai polgárháború előzményeinek, kezdetének problematikáját vizsgálja egy adott szemszögből, azt is elárulja, hogyan kezelik az amerikaiak legnagyobb nemzeti hőseit. Nos, meglehetősen kritikusan...

A kiválasztott szemelvény a polgárháború bekövetkezének „törvényszerűségét” újszerű megközelítésben elemzi, illetve vitatja. A történészek manapság a múltat általában nagy, személytelen erők és rendszerek működésével magyarázzák, így különösen érdekes Lincoln személyiségének a középpontba állítása.

Feldolgozásomban a moralitást és az egyéni felelősség kérdését igyekeztem történelmi szerepkörbe helyezni. Megítélésem szerint ugyanis az egyénnek csupán szenvedő alanyként való beállítása méltánytalanul pesszimista módszer. A *Lincoln és az egyéni felelősség kérdése* című értekezés egy ember háborúhoz vezető útját követi nyomon. Bár inkább csak jelzi, mint megoldja a problémát, felveti a kérdést: kimutatható-e Lincoln felelőssége a polgárháború bekövetkezésében? Szerintem igen. Mondanivalóm lényege a következő: Az 1850-es években Lincoln Illinois államban a rabszolgaellenes erők vezéregyénisége lett, így kezdődött politikusi karrierje. Rabszolga-ellenessége mélységesen őszinte meggyőződésből fakadt. Ha ezt kétségbe vonnánk, háborús bűnössé degradálnánk. De sok más kortársához hasonlóan úgy szállt szembe a rabszolgasággal, hogy még az évtized végén is egy mind nehezebben elfogadható állásponthez ragaszkodott. Önmagát és az országot is azzal áltatta, hogy a rabszolga-felszabadítás nemhogy háborúval, de még erőszakkal sem fog járni. Tudatosan küzdött a rabszolgaság intézménye ellen, miközben gyanútlanul menetelt a háború felé. Ebben rejtett erénye és hibája. Ha hajlandó lett volna számba venni a szabadság árát, valószínűleg megdermedt volna. Észak és Dél nagy konfliktusának érlelődése idején a leendő elnök súlyosan tévedett: a szörnyű rabszolgaság, illetve a sok szörnyűséggel fenyegető háború ügye közül csupán az egyikkel törődött!

Ez csakugyan figyelemreméltó megállapítás. Mindazonáltal Lincoln bölcs ember hírében állt, erről legendák és anekdoták tanúskodnak...

Valóban. Alakját mítosz lengi körül; erre tanulmányomban is kitérek. Egyébként van egy tőle származó aforizma, amit magam is kedvelek: „Értelmes dolgokat mondani nehéz!”

Az interjút készítette és fordította: Csillag András